

Andrej Pinter

MED OTROCI MEDIJEV IN MEDIJI OTROK...

Manca Košir (ur.). *Otrok in mediji*, ZPMS Ljubljana, 1995.

Ko se je v drugi polovici našega stoletja začela uveljavljati nova generacija medijev, je njen pohod v človekov vsakdan spremljalo mešano občutje, ki bi ga lahko vpeli v kontinuum dveh skrajnosti. Po eni strani so komentatorji in teoretiki povečevali nastajajoče spremembe medijskega prostora in se čudili nad fascinantnimi možnostmi, ki so jih tehnološko vse bolj dovršeni mediji ponujali, na drugi strani pa se je oblikovala kritična pozicija, ki je s takšnimi ali drugačnimi argumenti zavračala vse, kar so nove medijske oblike prinašale novega. Vse skupaj ni pravzaprav nič posebnega, kajti podobne reakcije se pojavljajo že presneto dolgo. Tako na primer ob vpeljavi obveznega opismenjevanja pa ob pojavu knjig in množičnega tiska oziroma kasneje časopisov. Toda kakorkoli že so bile razprave o teh modernih, elektronskih medijih vroče, razvpite in vplivne, naj so povzdigovale vsemogočne medije, ki da neposredno vplivajo na posameznikovo obnašanje ali pač vsemogočno občinstvo, ki da svojevoljno počne z medijskimi vsebinami – nič od tega se ni dogajalo drugje kot na tekstualni ravni teorije.

Seveda to nikakor ni nepomembno, kajti mimo rezultatov takšnih razprav (naj so ti kakršnikoli) je vendarle odločilno to, da družno postavljajo konkretno problematiko v središče pozornosti in jo torej postulirajo za predmet refleksije. Vendar pa pri vsem tem ne gre pozabiti, da je takšen tradicionalno strokoven, celo znanstven način obravnave namenjen predvsem odraslemu, zrelemu in razmišljajočemu človeku. In na tem mestu se pojavi odločilnost argumentov, ki jih postavljajo zagovorniki medijskega opismenjevanja in/ali medijske vzgoje. Vsa znanstvenost klasičnih razprav namreč ne more zakriti pomanjkljivega upoštevanja najmlajših medijskih potrošnikov. Še več, argument zagovornikov medijske vzgoje je popolnoma preprost. Vstop v svet kategegakoli medijskega koda predzahteva takšno ali drugačno obliko znanja o uporabi takšnega koda. Denimo, za svet govora se je potrebno naučiti jezika, za svet tiskanega sporočanja se je potrebno naučiti branja in pisanja, svet likovne in glasbene govornice prav tako ni razumljiv brez ustreznega 'opismenjevanja' in tako v nedogled. Sklep torej: kaj bi pri tem postavljalo elektronske medije, predvsem televizijo, v drugačen položaj.

Zbornik besedil na temo *Otrok in mediji*, ki je izšel ob koncu lanskega leta, predstavlja natančno ta vidik sodobne medijske pojavnosti. V knjižni obliki je zbornik tudi prvi s področja, ki je v tujini in predvsem v Evropi vse bolj uveljavljeno. Aktualen pa je tudi z vidika osnovnošolskega programa medijske vzgoje, ki je še v pripravljanju. Urednica, Manca Košir, ki je že lep čas prisotna s svojim prizadevanjem za boljše razumevanje in za ustrezen odnos do medijev predvsem

mladega in najmlajšega medijskega občinstva, je poleg referatov z lanskoletne javne tribune v ljubljanskem CD vključila tudi nekatera besedila pomembnejših tujih avtorjev na naslovno temo.

Prispevki, razvrščeni v petih sklopih, ki obravnavajo različne dele medijske komunikacije, ne pokrivajo le različnih tematskih vidikov, ampak predstavljajo tudi različne načine obravnave ter možna izhodišča in cilje vzajemnega dialoga medijev in najmlajšega občinstva. V dveh uvodnih prispevkih urednice Mance Košir se kot osrednja ideja pojavlja motiv, da se je v medijskem opismenjevanju smiselno osredotočiti predvsem na način gledanja (torej, kako vsebino 'prebiramo') in ne toliko na problematiziranje vsebine same, ki jo kot potrošniki sprejemamo. Besedilo, ki ga avtorica podaja ob aktualnih primerih, je posredovano na način kritičnega gledanja na medije, njihovo konstruiranje »medijske resničnosti«, »industrije zabave« in »senzacionalizma«, s čimer se namesto moraliziranja odpre referenčni prostor predvsem za psihologijo in psihoanalizo. Prispevek Renee Hobbsove v slikovitem slogu predstavlja različne vidike medijskega opismenjevanja in z njimi različna gledanja na sam proces. Ob tem ko poda 'celovito definicijo', da je: »Medijska pismenost možnost dostopa, analize, cene in proizvodnje sporočil v najrazličnejših oblikah«, pa se sooča tudi z različnimi vzgojnimi smotri (od dopolnila pri učenju materinščine do posodabljanja izobraževalnega procesa in neke vrste poklicnega usposabljanja in etičnega poučevanja). Prav raznolikost smotrov, ki se neizogibno prepletajo, je po mnenju Hobbsove priložnost, da se »soočimo z medijsko kulturo, ki smo jo ustvarili in použili«.

Drugi tematski sklop, ki sledi in je v zborniku tudi najširši, prinaša pet teoretsko najbolj zanimivih prispevkov. Breda Luthar v svojem referatu obravnava ponudbo identitet na televiziji. Pri tem se ji zdi pomembno, da »mora tematizacija medijskega vpliva temeljiti na informiranih in ne na zdravorazumskih konceptih.« In sicer predvsem zato, ker »v vsej svoji zgodovini komunikološko raziskovanje ni nikoli uspelo dokazati neposredne vzročne zveze med tem, kar gledalci berejo ali gledajo na televiziji, in tem, kako se obnašajo.« Po mnenju Lutharjeve zato konkretna oddaja »ne vpliva s tem, kar eksplicitno izjavi; temveč s tistim, kar jim posreduje posredno s svojo siceršnjo poetiko.« Torej je njihov vpliv prek »kontekstualnih, socialnih in osebnostnih dejavnikov« v »kultiviranju naravnosti do družbene realnosti« dolgoročen. Pomemben je tudi njen predlog »treh realnosti« (osebne, medijske in medijsko-domišljiske), ki morda nekoliko spominja na diskurzivne tematizacije v naratologiji, a je uporaben v razumevanju medijskega prostora. Tudi Sandra Bašić-Hrvatina predstavlja v referatu *Otrok in nasilje* v medijih tematizacije medijskega vpliva, pri čemer pa se nagiba v drugo smer kot Lutharjeva. Obravnava predvsem socialnopsihološke vidike, s katerih so otroci videti posebej občutljiva družbena skupina, dovzetna za predvajano nasilje. Dva naslednja prispevka v zborniku sta izpod peresa dveh znanih članov pomembnega Celovškega inštituta za medijsko vzgojo. Prvi, izpod peresa Brigitte Hipfl, prinaša razmišljanje ob vprašanju: *Televizija – vzrok za agresivnost?* Klaus Boeckmann pa obravnava povezavo med bralnostjo in gledanjem televizije pri otrocih. Hipflava obravnava vplivnost nasilja v medijih drugače kot Bašićeva, kajti prikazuje več osrednjih hipotez (stimulacijsko, katarično, inhibicijsko in habitualizacijsko hipotezo ter hipotezo vzburljenja in televizofilstvo), ki so tudi osnova psihološkim poskusom o vplivu. Podobno kot Lutharjeva Hipflava ugotavlja »razkorak med znanstvenimi ugotovitvami na eni in prevladujoči diskusijski ravni v vsakdanjem življenju na drugi strani«, zavrača pa tudi monokavzalne modele medijskega vpliva. Ker torej prepozna več dejavnikov v interakciji med televizijo in otroki z vidika medijske vzgoje,

priporoča predvsem pogovor, ki ima sam na sebi »močne kompenzacijske učinke«. Boeckmann v svojem prispevku pojasnjuje, da se napovedi o tem, da bo televizija izrinila branje, niso izpolnile. Raziskavam tudi ni uspelo dokazati, da gledanje televizije uničuje bralno sposobnost. Avtor oboje razlaga z različnostjo kulture znanja, ki nikoli ni bila povsem enotna. Zato po njegovem mnenju prihod novih medijev »ne pomeni izgube, temveč obogatitev«, morda pa celo »nove kognitivne oblike zaznavanja«. V zadnjem besedilu iz tega drugega sklopa se Milton Chen neposredno loti mitologije, ki spremlja televizijo in njen vpliv na otroke. Ne le da (kot Lutherjeva in Hipflova) omenja razkol med znanstvenimi dognanji in vsakdajnim komonsenzizmom, ampak identificira in zavrže šest mitov, ki izhajajo iz poenostavljenega prepričanja o delovanju in razumevanju medijev. Po njegovem mnenju ne gre torej obsojati televizije, ampak približati druge vzgojne metode in tehnike njenemu nivoju privlačnosti.

Naslednji sklop, z naslovom *Otrok in oglaševanje*, uvaja obsežen prispevek Ulricha in Wolframa Eickeja. Avtorja obravnavata otroke kot oglaševalcem najbolj izpostavljeno skupino, ki da so tudi »neizkušeni, lahkoverni, spremenljivi in se nanje lahko vpliva.« Reklame so zato po mnenju avtorjev vzgoja za »lakomnost in kultivirano uživaštvo«, ki hkrati postulirajo lastnino kot način bivanja. Izrazita celo mnenje, da je potrebno reklame regulirati in omejevati, če le mogoče, in celo »ukiniti vse tiste komercialne postaje, ki lahko škodujejo otrokom in mladostnikom.« Referat Ines Drame Prijazno in privlačno do kritične presoje, ki sledi, se medijskega oglaševanja loteva nekoliko bolj zmerno. Pravi, da pač ne moremo mimo ugotovitve, da so reklame sestavni del medijskih vsebin, in da je apriorno izključevanje reklam kot škodljivih neutemeljeno. Čeprav kritizira zlorabo otrok kot emocionalnih simbolov v reklamnih spotih, meni, da je še najbolje, če mladim gledalcem poskušamo privzgojiti kritične modele presoje vsebin, ki jih sprejemajo.

Naslednji tematski sklop sestavljata dva sestavka v soavtorstvu Heuermanna in Kuzine, ki slogovno neobičajno in slabo utemeljeno ter sumljivo vehementno obravnavata rok glasbo. V ospredju so predvsem subliminalna satanistična sporočila in narkotični učinki.

Tekst Güntherja Stoltza, sicer prav tako člana Celovškega inštituta, ki ga najdemo v zadnjem tematskem bloku, pa prikazuje nekoliko neobičajen pristop k medijski vzgoji. Gre za tako imenovano produktivno uporabo medijev, ki preusmerja pozornost od potrošnje k porabi. Gre torej za vzpostavljanje »druge javnosti«, ki lahko ob neposredni izkušnji drugače razume in prebira medijske vsebine. Zbornik zaključuje prepis zvočnega zapisa z javne tribune v CD, ki izpostavlja potrebnost in pomembnost medijske vzgoje v slovenskem prostoru.

Zborniku *Otrok in mediji* je v bistvu uspelo (na relativno skopem prostoru) zbrati značilne prispevke domačih avtoric in pomembnejša besedila tujih avtorjev. Prikazan nivo refleksije je zavidljiv, negativno izstopata le prispevka Heuermanna in Kuzine, ki sta napisana nekje vmes med paranojo in moraliziranjem. Besedila so berljiva in ponujajo ustrezen odmik od moraliziranja o medijskih učinkih. Hkrati bodo nedvomno koristna tudi oblikovalcem medijske vzgoje v osnovnošolskih učnih programih. Opozoriti pa moram na nenavadno veliko slovničnih napak v posameznih besedilih, ki ne morejo biti zgolj avtorske, ampak je zanje gotovo odgovorna tudi 'tehnika'. Nekorektno je sestavljeno tudi kazalo literature, ki upošteva le manjši del referenc iz besedil v zborniku. Zanimiva pa je zato slikovna oprema v knjigi, ki je s preprosto kolažno tehniko prav po otroško zgovorna.